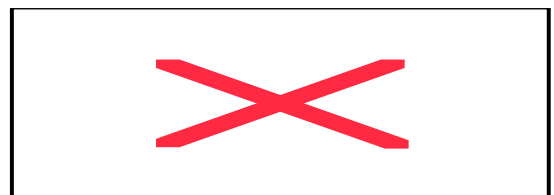

Nora Oleskog Tryggvason

Ht 2010

Ogenerad dominans, självbekräftelse och den härskande makten

- en feministisk ideologikritisk studie av liberal demokrati

Institutionen för kulturvetenskaper

Genusvetenskap, C-uppsats 15 hp

Handledare: Berit Larsson

Abstract

I denna kandidatuppsats används ideologikritik som metod för att, med hjälp av en vänsterradikal feministisk granskning, analysera och kritisera liberal demokrati. Fokus ligger bland annat på den liberala demokratins värderingar och de grundantaganden som värderingarna vilar på. Hur ser man på människan? Vad menar man med jämlikhet? Vilken förförståelse har man för det som ses som rättvisa? Genom att göra dessa grundantaganden till undersökningsobjekt, påvisas brott och motsägelser i den liberala demokratiska logiken, som annars förblir dolda i förförståelsen. Det som tidigare har verkat icke-ifrågasättbart, naturligt och självklart kan istället ses som normativt, politiskt och föränderligt. En diskussion förs om att liberal demokrati framställs som världsomspännande ideal och att den utgör ett självförstärkande system som återskapar sin egen logik. Den liberala demokratins ideologiska dominans kan dessutom bidra till att dölja strukturellt förtryck. Studien har som ambition att skapa förståelse för de processer som vidmakthåller och återskapar förtryckande strukturer. Detta är en viktig del i att finna åtgärder som motverkar förtryck.

Nyckelord: ideologi, liberalism, demokrati, feminism, hegemoni, individualism, konsensus jämlikhet, rättvisa

Innehållsförteckning

<u>1. Inledning</u>	4
1.1 Bakgrund och problemformulering	4
1.2 Syfte	5
1.3 Frågeställningar	5
1.4 Forskningsfältsöversikt	5
<u>2. Teori, metod, material och avgränsningar</u>	8
2.1 Teori och metod	8
2.2 Ideologianalys	9
2.3 Liedmans ideologimodell	10
2.4 Det manifesta och latent i ideologin	11
2.5 Material	12
2.6 Avgränsningar och disposition	13
<u>3. Ideologiska utgångspunkter</u>	15
3.1 Det manifesta i den liberala ideologin	15
3.1 A) Värderingar	15
3.1 B) Verklighetspåståenden	16
3.1 C) Handlingsalternativ	17
<u>4. Analys</u>	18
4.1 Hegemoni	18
4.1.1 Hegemoni – vad är det?	18
4.1.2 Liberal demokrati som en hegemoni	19
4.2 Rawls – Den rationella individen och strävan efter konsensus	20
4.2.1 Kritik av Rawls syn på den rationella resonabla individen	21
4.2.2 Kritik av Rawls strävan efter konsensus och universell giltighet	23
4.3 Feministisk kritik av den liberala demokratiska jämlikheten	25
4.3.1 Vänsterfeministisk kritik av jämlikhet som ”lika utbyte”	25

4.3.2 Vänsterfeministisk kritik av den liberala individualismen	27
4.4 Distributiv rättvisa – ett liberalt fördelningsparadigm	28
5. Avslutande diskussion	31
5.1 Sammanfattning	31
5.2 Slutsatser	33
5.3 Efterord	34
Litteratur	36

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

”Liberté, égalité, fraternité” (frihet, jämlikhet, broderskap)! Så löd slagorden för den franska revolutionen i slutet av 1700-talet, som blev startskottet på en mycket omvälvande tid i Europa. Under det efterföljande århundradets upplysningstid ifrågasattes det gamla feodala samhällsstyret och nya idéer om frihet, rättvisa och jämlikhet introducerades av upplysta tänkare. Nu var det slut på den härskande monarkens förtryck och istället skulle ”folket” styra. De skulle ledsagas av sitt eget kritiska och rationella tänkande och vetenskapernas nya universum tycktes oförenlig med den gamla ”av Gud givna ordningen”.

Sedan dess har tankarna om demokrati och liberalism blomstrat. Trots att två världskrig och ett kallt krig har härjat i Europa sedan dess, så står den liberala demokratin fortfarande som segrare. Den segrar inte bara i Europa utan i hela västvärlden. Ambitionen är dessutom stark då man eftersträvar att även resten av världen ska följa i den demokratiseringsprocess som snarast betraktas som en naturlig del av den samhälleliga utvecklingen. Bo Lindensjö och Ulf Mörkenstam skriver följande angående liberalismens framfart i sin antologi *Liberalismen och den moderna demokratin*:

Liberalismen har efter kommunismens fall blivit en samlingsbeteckning för den demokratiska välfärdsstatens överideologi som bygger på lika rättigheter, statens ras-, köns-, klass-, och kulturnaturalitet, en generell välfärdspolitik etc.¹

Fortfarande ekar slagorden. Frihet. Jämlikhet. Broderskap. Men vad ligger det egentligen för förståelse gömd bakom dessa slagord? Vilka är fria? Vad menar man med jämlikhet? Vad innebär broderskap? Och vart tog systrarna vägen? Gäller inte friheten och jämlikheten dem?

För att söka svar på dessa och andra frågor, använder jag ideologianalys som metod då jag kritiskt granskar liberal demokrati, så som den framställs av de liberala filosoferna John Stuart Mill, John Rawls och kritiskt beskrivs av statsvetaren Alison M. Jaggar. Till min hjälp vid ideologikritiken har jag vänsterradikala feministiska teoretiker som Chantal Mouffe, Ernesto Laclau, Iris Marion Young och Jacques Rancière.

¹ Lindensjö, Bo, Mörkenstam, Ulf och Reinikainen, Jouni (red.), (1996). *Liberalismen och den moderna demokratin*. Lund: Studentlitteratur. s. 7

1.2 Syfte

- *Med ideologianalys som metod vill jag redogöra för det manifesta i den liberala ideologin, så som den framställs av de liberala filosoferna John Stuart Mill, John Rawls och beskrivs av statsvetaren Alison M. Jaggar.*
- *Med ideologikritik som metod vill jag med hjälp av en vänsterradikal feministisk granskning undersöka liberal demokrati utifrån begreppen hegemoni, den rationella individen, konsensus, universalism, jämställdhet, individualism och distributiv rättvisa.*

1.3 Frågeställningar

- Vilken kritik av den liberala demokratin tas upp av teoretikerna Chantal Mouffe, Ernesto Laclau, Jacques Rancière och Iris Marion Young?
- Hur ser sambandet ut mellan den liberala demokratiska ideologins A) värderingar, B) verklighetspåståenden och C) handlingsalternativ?

1.4 Forskningsfältsoversikt

Mitt forskningsfält är mycket brett men skulle kunna sammanfattas som *feministisk kritik av liberal demokrati*. Feministisk kritik av den liberala demokratin förekommer inom flera olika discipliner. Vissa av teoretikerna inom forskningsfältet är genusvetare och/eller statsvetare. Andra är idéhistoriker eller filosofer.

Genusvetaren Nina Lykke diskuterar forskning där olika discipliner möts, med hjälp av begreppen multi-, tvär- och transvetenskaplig forskning. Jag menar att mitt forskningsfält är transvetenskapligt. Med Lykkes egna ord kan man säga att ”*transvetenskaplighet* [är] en infallsvinkel som leder forskningsprocessen *bortom disciplinerna* och in i nya teori- och metodfält.”²

Att forskningsfältet är transdisciplinärt tror jag skapar mycket möjligheter genom teoretisk bredd. Det är inte bara *vad* man intresserar sig för som skiljer sig disciplinerna emellan, det skiljer sig också i *hur* man tar sig an problematiken och på vilken *nivå* detta görs. Detta gör att olika dimensioner av till exempel ett och samma begrepp kan belysas.

² Lykke, Nina, (2009). *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber. s. 38

Begreppen *liberalism* och *demokrati* utgör brännpunkter inom mitt forskningsfält. Där möts olika discipliner och i dialog med varandra kan de belysa nya dimensioner av begreppen som kanske inte tidigare varit möjliga.

I min undersökning av forskningsfältet har jag upptäckt att det inte bara är forskning, som explicit handlar om feministisk kritik av den liberala demokratin, som är relevant för fältet. Även om en teoretiker inte uttalat säger sig vara en feminist som kritiserar den liberala demokratin, så kan dennas teori fortfarande vara en relevant del inom forskningsfältet. Vilka teorier som kan anses vara en del av forskningsfältet är beroende av vad man har för förståelse av begreppen *feministisk kritik* och *liberal demokrati*.

Vad gäller *feministisk kritik* finns det inom forskningsfältet exempel på 1) teoretiker som själva explicit positionerar sig som feministiska kritiker av den liberala demokratin och 2) teoretiker som inte själva nödvändigtvis definierar sig som feministiska demokratikritiker, men vars teorier kan tolkas som och/eller kan användas för att kritisera den liberala demokratin utifrån ett feministiskt perspektiv.

Vad gäller *liberal demokrati* så kan en teori som handlar om liberalism vara relevant för forskningsfältet eftersom det ofta är underförstått att man inom denna liberala teori också är demokratisk. Det samma gäller teorier som handlar om demokrati. I förförståelsen ligger ofta att det är *liberal demokrati* man talar om.

Man skulle kunna säga att den samtida debatten om den liberala demokratin initierades av John Rawls i *A Theory of Justice* (1971). Hans liberala rättviseteorier utmanas från flera håll och det är ofta liberalismens anspråk på *universell rättvisa* som ifrågasätts, av såväl kommittära teoretiker som kulturpluralister och feminister.³ I Europa fick debatten redan tidigt fotfäste med bidrag från teoretiker som Jürgen Habermas och Quentin Skinner. Nutida röster i diskussionen är kritiker som Jacques Rancière, Will Kymlicka, Judith Butler, Seyla Benhabib, Iris Marion Young och Chantal Mouffe.⁴

Ett svenskt bidrag till forskningsfältet är antologin *Liberalismen och den moderna demokratin* där Bo Lindensjö, Ulf Mörkenstam och Jouni Reinikainen är redaktörer. Redaktörerna beskriver själva boken som ett inlägg i debatten om liberalism och modern

³ Jmfr. kommittära teoretiker som Benjamin Barber och Michael Walzer, kulturpluralister som Will Kymlicka och/eller feminister som Chantal Mouffe och Iris Marion Young.

⁴ Lindensjö, Bo, Mörkenstam, Ulf och Reinikainen, Jouni (red.), (1996). *Liberalismen och den moderna demokratin*. Lund: Studentlitteratur. s. 7f Se t.ex. böcker som: Rancière, Jacques, (2005). *Hatet mot demokratin*. Hagersten: Tankekraft förlag, Will Kymlicka, (2008), *The Politics of Reconciliation in Multicultural Societies*. Oxford: Oxford University press, Seyla Benhabib, (1996), *Democracy and Difference*. Princeton, N.J: Princeton University Press, Iris Marion Young, (2000), *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University press.

demokrati. Centrala delar i liberalt tänkande försvaras, men liberalismen konfronteras också med kritik från olika samtida teoretiska utgångspunkter som kommunitarism och postmodernitet. På samma sätt som jag gör, utgår författarna ifrån olika begrepp och teman i antologin, då man kritiskt granskar liberalismen och den moderna demokratin. Antologin är dock av förklarliga skäl betydligt mer omfattande än min uppsats och utgår ifrån fler perspektiv än ett vänsterradikalt feministiskt.

2. Teori, metod, material och avgränsningar

Eftersom uppsatsen är helt teoretisk är förhållandet mellan teori, metod och material inte helt okomplicerad. I en empirisk undersökning är kanske uppdelningen mellan teori, metod och material mer självklar. Intervju kan till exempel vara en metod för att samla material, och man kan sedan använda teori för att analysera materialet. Ofta utgår metodhandböcker ifrån empiriska undersökningar⁵ och där finns inga klara direktiv för hur man ska gå tillväga i en teoretisk undersökning.

Det som är utgör mitt *material*, alltså mitt undersökningsobjekt, är vad man kan kalla en sammanställning av den liberala ideologin så som den förstås av John Stuart Mill och beskrivs av Alison M. Jaggar. Materialet består alltså av liberala teoretiska texter. Uppsatsens *teori* utgörs av de vänsterradikala feministiska texter som jag använder för att *analysera* och *kritisera* mitt material. Min *metod* är ideologianalys, vilken i sin tur är utformad efter olika teorier om ideologi. Trots det tillsynes komplicerade förhållandet mellan uppsatsens olika delar, ska jag nedan försöka redogöra för mitt material, mina teoretiska utgångspunkter samt *hur* jag tar mig an dessa med hjälp av min metod.

2.1 Teori och metod

De teoretiker som jag valt att använda mig av för att analysera mitt material är Chantal Mouffe och Ernesto Laclau, Iris Marion Young och Jacques Ranciére. Det mina valda teoretiker har gemensamt är att de alla ställer sig kritiska till den liberala demokratin, samt att de har en feministisk inriktning i sin teoretiska argumentation. Detta bortsett från Ranciére som förmodligen inte skulle kalla sig feminist, men vars texter jag hävdar har en ”feministisk potential”. Den inriktning som mina valda teoretiker delar är att de kan ses som vänsterradikaler. Detta urval hävdar jag skapar goda förutsättningar att besvara mina frågeställningar, då de handlar just om att undersöka *vänsterradikal feministisk kritik av liberal demokrati*.

Vad menar jag då med *vänsterradikal feministisk kritik*? Ranciére, Laclau och Mouffe kan beskrivas som neomarxister och Young som en vänsterradikal filosof. Deras teoretiska

⁵ Jmfr t.ex. Peter Esaiasson (red), (2007). *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB, Siv Strömquist, (2006). *Uppsatshandboken*. Uppsala: Hallgren & Fallgren

utgångspunkter kan definieras som mer eller mindre radikala. En gemensam nämnare är att alla teorier/teoretiker positionerar sig ”till vänster” på den politiska skalan. Med ”vänster” på den politiska skalan menar jag att de kan betraktas som vänsterhegelianer, med en mer eller mindre starkt marxistiskt inspirerad materialistisk historieuppfattning. Kort sagt hävdar historiematerialisterna att tonvikten vid förklarandet av historiska skeenden bör läggas på materiella faktorer.⁶ Mina valda vänsterradikala feministiska teoretiker har en *kritisk* uppfattning av ideologibegreppet. Med en kritisk syn på ideologi menas att de ställer sig *negativa* till ideologin och ser den som en förtrycksform som utövas på folket för att vidmakthålla det egna styret.

Att de teoretiker jag valt kommer från ”vänsterkanten” påverkar självklart min undersökning. Om jag hade valt andra teoretiker som verktyg i min analys hade uppsatsen säkerligen blivit helt annorlunda. Både gällande vilket fokus jag har och vilka eventuella resultat jag får, samt vilka slutsatser jag drar utifrån detta. Mitt val av teorier motiveras av att mitt syfte är att granska liberal demokrati från ett feministiskt vänsterradikalt håll. Alla teoretiker som jag har valt diskuterar också centrala begrepp som kan återses i mitt syfte och som jag kan använda mig av vid analysen av mitt material. Sammanlagt utgör alltså mina valda teorier det teoretiska ramverk som jag har att utgå ifrån i analysen.

2.2 Ideologianalys

Min metod är ideologianalys. Jag utgår från utvalda begrepp som jag finner centrala i undersökningen. Till viss del analyserar jag själva begreppen, men till största del fungerar begreppen som ”avstamp” som jag har att *utgå ifrån* i min analys. Det är alltså inte en begreppsanalys i klassisk bemärkelse då man väljer ut vissa centrala begrepp och ägnar uppsatsen åt att analysera dessa.⁷

Min definition av en ideologi är hämtad från idéhistorikern Sven-Eric Liedman som skriver att man kan se olika ideologier som ”utgörande ett karaktäristiskt nätverk av verklighetspåståenden, värderingar och normer förankrade i en bestämd social situation.”⁸

Jag fastnade för Liedmans definition eftersom den är vid, men främst för att den har en handlingsdimension. Handlingsdimensionen är enligt mig viktig och den syftar på att en

⁶ Motsatsen till den materialistiska historiesynen är den idealistiska, som betonar enskilda personers och grupper handlingar, samt idéers och ideologiers inverkan, då det gäller att förklara historiska skeenden.

⁷ Jmfr. Bergström, Göran & Boréus, Kristina, (2005). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur. s. 150ff

⁸ Liedman, Sven-Eric & Nilsson, Ingemar, (1989). *Om ideologi och ideologianalys*. Arachne, Göteborg. s. 20

ideologi delvis utgörs av *normer om handlingsalternativ*⁹. Handlingsdimensionen behövs för att man ska kunna diskutera sociala, ekonomiska och politiska *processer* och inte bara olika samhällsliga *tillstånd*. Detta kan också öppna upp för en teoretisering av förändring och motstånd som ofta är centralt inom feministiska studier.

2.3 Liedmans ideologimodell

I korta drag utgår jag från en ideologimodell som är förenlig med Liedmans definition av ideologi och som består av tre olika element. En ideologi innehåller:

- A) *Värderingar* som handlar om grundläggande värdepremisser.
- B) *Verklighetspåståenden* som handlar om påståenden om samhället och verkligheten.
- C) *Handlingsalternativ* som är normer om konkreta rekommendationer.

Dessa tre delar bildar ett någorlunda sammanhängande system, en ”samhällsåskådning” eller ideologi.¹⁰

I fråga om A) *värderingar*; tittar jag på hur liberalismen, med utgångspunkt i grundläggande värdepremisser, betraktar till exempel människan och vad man tycker är rätt och fel. När jag redogör för B) *verklighetspåståenden*; undersöker jag påståenden om hur den politiska och samhällsliga verkligheten ser ut. Vid C) *handlingsalternativen*; tittar jag på normer och konkreta handlingsförslag, till exempel hur man bör organisera samhället.

Även om uppdelningen av ideologins tre element möjliggör en mer strukturerad analys av liberalismen, så kan den fortfarande vara problematiskt. Jag vill betona att uppdelningen inte innebär att man bör se ideologins ”olika element” som fristående delar oberoende av varandra. Vidare vill jag poängtera att det inte går att tala om en specifik idé som någon slags botten eller början av den liberala demokratin. Den liberala synen på människan har till exempel inte sedan resulterat i specifika påståenden om samhället och politiska praktiker, eller vice versa. Precis som med hönan och ägget är det omöjligt att säga vad som kom först, utan man kan endast konstatera att de olika värdena, principerna och praktikerna hela tiden skapar och återskapar varandra.

⁹ Användningen av begreppen *normer* och *handlingsalternativ* är ofta synonymt hos Liedman. Jag väljer dock att omformulera den handlingsdimension som Liedman talar om till *normer om handlingsalternativ* istället för *normer och handlingsalternativ*. Detta eftersom definitionen av begreppet *norm* skulle kunna vara: förväntningar på mänskligt beteende inom en social grupp. Därför väljer jag att se det som *normer* (alltså förväntningar på beteende) *om handlingsalternativ*. Jmfr www.ne.se sökord: norm, datum: 2011-01-03

¹⁰ Bergström & Boréus, (2005) s. 151

2.4 Det manifesta och latent i ideologin

En ideologi har enligt Liedman en ”synlig yta”. Denna yta är den ”officiella” ideologin som till exempel skulle kunna läsas i ett partiprogram, en lärobok eller andra dokument som statuerar vad ideologin har för värderingar, verklighetspåståenden och handlingsalternativ. Denna yta kan vi kalla det *manifesta* i ideologin.¹¹ I en ideologianalys söker man också det som finns ”under” den manifesta ytan. Det som finns under den ideologiska ytan är bärande element, förförståelse och allt det som vi uppfattar som naturligt och självklart som vi måste veta för att det manifesta i ideologin ska bli begripligt för oss. Denna dolda del kan vi kalla det *latent* i ideologin.¹²

I uppsatsen använder jag mig av ideologins *manifesta* och *latent* delar. Man skulle kunna säga att jag, i bakgrundsdelens av min redogörelse för liberalismen, mycket övergripande nedtecknar det manifesta i den liberala ideologin. Liedman menar att metodologiskt börjar varje ideologianalys med själva ytan.¹³

I den senare delen av uppsatsen där jag ska *analysera* den liberala demokratin går jag djupare och under den manifesta yta som jag redogör för i bakgrundsdelens. Med de feministiska teorier jag valt som analytiska verktyg, vill jag manifestera olika latent delar i den liberala demokratin. Jag vill inte bara synliggöra den förförståelse som finns dold inom ideologin, jag vill också använda de feministiska teoretikerna för att visa på sprickor i det nätverk som utgör liberaldemokratiska verklighetspåståenden, värderingar och normer som blottläggs i ideologianalysen.

Det är också i analysdelen av uppsatsen som jag övergår till *ideologikritik* istället för bara ideologianalys.¹⁴ Jag visar alltså inte bara på det redan manifesta utan manifesterar det latent. Jag ställer mig *kritisk* till det som manifesteras i analysen och tar även här hjälp av de feministiska teoretiker som jag valt, i ett försök att besvara mina frågeställningar. Den ideologikritiska ingången kan sammanfattas enligt följande:

Både ideologin som ersätter handling och ideologin som legitimerar handling kan lockas fram i dagsljuset endast genom *ideologikritik*. Ideologikritik kan vi kalla den ideologianalys, som

¹¹ Liedman (1989), s. 24

¹² Liedman (1989), s. 26ff

¹³ Liedman (1989), s. 31

¹⁴ Liedman ser ideologianalysen som ett vidare begrepp, till vilken all analys av ideologier räknas. Ideologikritiken omfattar endast en mindre del av den totala ideologianalysen. Se Liedman (1989), s. 30 under fotnot nr 37

framhäver som centralt sådant i det ideologiska uttrycket som aldrig når ytan och som kan antas förbli fördolt eftersom ideologins effektivitet gynnas därav.¹⁵

Denna kritiska förståelse av ideologi är marxistisk. Eftersom den går väl att kombinera med de post- och neo-marxistiska feministiska kritiker som jag valt, är det en fördelaktig metod för mina syften. Ideologikritiken är också förenlig med den marxistiska materialistiska historieuppfattning, vilket som sagts tidigare är något som förenar mina valda teoretiker.

2.5 Material

Uppsatsen är teoretisk och man skulle kunna säga att min undersökning består av ”teori om teori”. Vad som utgör skillnaden mellan teori och material beror på vilken nivå man befinner sig på i analysen. Materialet kan man säga är undersökningsobjektet. I den första delen av analysen vill jag undersöka *den liberala demokratin, så som den framställs av dels John Stuart Mill och dels beskrivs av Alison M Jaggars*. Genom att redogöra för Mill och Jaggars förståelse/beskrivning av den liberala demokratin presenterar jag mitt material. Detta presenteras under avsnittet ”Ideologiska utgångspunkter” i nästkommande kapitel. I analysen tar jag också upp den liberala rättviseteoretikern John Rawls och hans rättviseteori.

De feministiska teorier som kritiserar liberal demokrati, använder jag sedan som verktyg i analysen. De hjälper mig att gå ”under” den liberala ideologins manifesta yta som jag redogör för i stycket ”Det manifesta i liberalismen”, och påvisa det *latenta* i ideologin som annars förblir dolt.

Materialet som jag sedan analyserar är till stor del baserat på en sammanställning av texter skrivna av den liberala demokratiförespråkaren John Stuart Mill. Jag valde att använda böckerna *Utilitarianism* (1863), *On Liberty* (1859) samt *Considerations on Representative Government* (1861) eftersom de behandlar olika centrala värderingar, verklighetspåståenden och handlingsalternativ i den liberala ideologin.

Ett problem med att använda Mills teori om liberalism som material är att texterna ursprungligen gavs ut för cirka 150 år sedan. Man skulle kunna argumentera för att hans texter inte är aktuella idag eftersom de inte direkt återknyter till dagens politiska praktiker. Jag är medveten om detta, men väljer ändå att använda Mill eftersom jag intresserar mig för idéer, ideologi och begrepp i denna uppsats. Jag avser också att Mill är relevant än idag,

¹⁵ Liedman (1989), s. 30

eftersom han är en inflytelserik liberal tänkare. De begrepp och idéer som han lyfter som centrala i sina verk kan fortfarande återses på en manifest nivå inom politiska system och praktiker, samt dominerande värderingar och normer. Ett exempel på sådana begrepp och idéer är frihetsbegreppet. Med frihet avses så kallad *negativ frihet*. Individerna skall alltså vara fria från inblandning, både av andra individer och från staten.¹⁶

Som komplement till Mill har jag använt statsvetaren Alison M. Jaggars bok *Feminist Politics and Human Nature* (1983). Visserligen betydligt senare men jag finner Jaggars relevant eftersom hon i kapitlet ”The Politics of Liberal Feminism” inte bara redogör för liberalismen, utan också för den *liberala feminismen*. Hon lyfter relevanta begrepp som kan återses i mitt syfte. Exempel på sådana begrepp är *makt*, *politisk organisering*, *individ – kollektiv* och uppdelningen *offentligt – privat*. Dessutom är kapitlet mer av en *beskrivning* för hur liberalismen och den liberala feminismen tar sig uttryck i idag, och inte som Mills böcker där han argumenterar för liberalismen som ideal.

2.6 Avgränsningar och disposition

Min metod är ideologianalys och jag har valt att avgränsa mig till begreppen *hegemoni*, *den rationella individen*, *konsensus*, *universalism*, *jämställdhet*, *individualism* och *distributiv rättvisa* som jag tar avstamp ifrån i analysen. Analysen är uppdelad i fem huvudsakliga kapitel som alla tar avstamp i dessa begrepp. Först diskuteras begreppet *hegemoni*, sedan *den rationella individen*, strävan efter *konsensus* och *universell giltighet*. Därefter problematiserar jag den liberala demokratiska synen på *jämställdhet* och framför vänsterfeministisk kritik av *individualismen*. Slutligen diskuteras *distributiv rättvisa*.

Andra begrepp och teman jag gärna skulle ha diskuterat, men som tyvärr inte fått plats, är till exempel *den demokratiska människan*, *synen på staten*, *politisk organisering* samt *politisk representation*. Teoretiker som jag ursprungligen planerade att använda mig av, men som jag av utrymmesskäl har fått välja bort, är Judith Butler, Nancy Fraser och Michel Foucault.

Utifrån mitt syfte hade jag kunna välja andra metoder, material och teorier än de jag har avgränsat mig till. Man skulle kunna säga att mitt val av frågeställningar är den första avgränsningen jag gör.

¹⁶ Jämför t.ex. en negativ frihet är då lagen säger ”alla är fria att gå i skolan” och att inte staten eller någon annan får förhindra någons utbildning. En *positiv frihet* kan istället ses som att t.ex. staten har *skyldighet* att tillgodose att alla kan bruka sin ”fria rätt till skolgång”. Detta kan t.ex. vara att det är gratis att gå i skola och att alla ges skolskjuts för att kunna ta sig till och från skolan.

En frågeställning jag hade från början var att undersöka vad en liberaldemokratisk hegemoni får för konsekvenser för den feministiska agendan. Med *den feministiska agendan* syftar jag inte bara på strävan efter jämställdhet mellan kvinnor och män, utan den används här i en vidare bemärkelse. Det handlar om en strävan att motverka allt förtryck som strukturellt underordnar människor med avseende på såväl kön som klass, sexualiteter, ålder, funktionshinder, etnicitet och kultur.¹⁷ Jag avser det också viktigt att poängtera att min syn på förtryck inte innebär att olika former av förtryck kan graderas, där något skulle vara mera grundläggande än något annat.

¹⁷ Jag vill understryka att när jag talar om kvinnor och män eller andra kategoriseringar av människor syftar jag endast på *politiska kategorier*, och inte på individer eller individuella identiteter.

3. Ideologiska utgångspunkter

3.1 Det manifesta i den liberala ideologin

Den liberala ideologin är starkt individualistisk. Både värderingar, verklighetspåståenden och handlingsalternativ utgår till stor del från människan som autonom individ och subjekt.

A) Värderingar

1) *Individualism* är en värdering som präglar den liberala synen på människan.

Människan är individualistisk i den meningen att alla människors lycka består i olika saker. Alla människor delar dock något som är gemensamt för alla. Jagggar skriver följande om den liberala traditionen:

.../ its view of human beings as individuals who share a common essence that may vary in its manifestations but which remains basically unaffected by variations in the social context.¹⁸

Det människan har gemensamt och som är oberoende av olika sociala kontexter är således att individen använder sitt rationella tänkande då den är målinriktad och resonerande i sökandet efter den individuella lyckan.¹⁹ John Stuart Mill utgår också ifrån att alla människor har vissa gemensamma behov som är oberoende av den sociala kontext man befinner sig i. Förutom behovet av medel för livsuppehälle är behovet av *frihet* det starkaste.

2) *Frihet* innebär enligt Mill kontroll över sitt eget handlande, det vill säga självbestämmande.²⁰ Om man är fri kan man alltså bruka sin rationalitet och det är genom att fatta fria beslut som ett autonomt subjekt som individen utvecklas och kan uppnå självförverkligande.

Med frihet menar man frihet från inblandning, både från andra individer och från staten. Detta kallas *negativ frihet*, då man är fri *från* något. Inom den liberala traditionen ser man ofta statens inflytande begränsas, för att den inte ska hota den individuella friheten genom att blanda sig i personliga angelägenheter. Detta skapar ofta en tydlig uppdelning mellan den

¹⁸ Jagggar, Alison M, (1983). *Feminist politics and human nature*. Brighton: Harvester Press. s. 173

¹⁹ Jagggar (1983), s. 173

²⁰ Mill, *Liberty* (1859), i Mill, John Stuart. *Utilitarianism, Liberty, Representative Government* (1980). ed. H. B. Acton, J. M. Dent, & Sons Ltd, London, Melbourne & Toronto (1861, 1859, 1861). Jmfr. även Gölstam, Algot, (1995). *Frihet, jämlikhet, demokrati: etik och människosyn inom liberal och socialistisk tradition*. Uppsala: Uppsala universitet. s. 71.

privata och den offentliga sfären.²¹ Förutom *individualitet* och *frihet* är *jämlikhet* och *rättvisa* nyckelbegrepp inom liberalismen.

3.) *Jämlikhet* inom liberalismen avser att alla är lika mycket värda, och att varje individs lycka värderas lika högt. En grundprincip är att ”var och en räknas för en och ingen för mer än en”. Mill skriver också att ”vi ska behandla alla lika som har förtjänat lika behandling av oss, och att samhället skall behandla alla lika som har förtjänat lika behandling från dess sida.”²²

4.) *Rättvisa* är något som samhället bör skydda menar Mill då han skriver ”To have a right [is] to have something which society ought to defend me in the possession of.”²³ Vad samhället bör skydda går enligt Mill efter den utilitaristiska principen, alltså något som maximerar största möjliga nytta för så många som möjligt. En rättighet handlar oftast om säkerhet för Mill eftersom det är en grundläggande och gemensamt behov som alla människor behöver få tillfredställt.²⁴ Frågan om rättigheter för liberaler är ofta en fråga om *distributiv rättvisa*. Med distributiv rättvisa avser man frågan om hur den lämpliga distributionen till individer ska se ut, av det som John Rawls kallar ”the benefits and burdens of social co-operation”.

These benefits and burdens are taken to include both political rights and obligations, such as the right to freedom of expression or the obligation to obey the law, and economic rights and obligations, such as the right to a minimum standard of living and the obligation to pay taxes. In both the political and the economic realm, contemporary liberals see it as the responsibility of the state to impose just burdens and to allocate just benefits.²⁵

Distributiv rättvisa är alltså inte bara en fråga om fördelning av ekonomiska resurser, utan snarare en fördelning av alla rättigheter och skyldigheter till det gemensamma samhället.

B) Verklighetspåståenden

1.) *Marknadsekonomi* är det ekonomiska system som liberalismen förespråkar. Ett liberalistiskt verklighetspåstående är att utan marknadsekonomi blir det plundring av de flitiga till förmån för de slöa.²⁶

²¹ Jaggars (1983), s. 174

²² Mill, *Utilitarianism* (1861), s. 58f i Mill, (1980)

²³ Mill, *Utilitarianism* (1861), s. 56 i Mill, (1980)

²⁴ Mill, *Utilitarianism* (1861), s. 56ff i Mill, (1980)

²⁵ Jaggars (1983), s. 175

²⁶ Mill, (1980), s. 132ff

2.) *Konkurrens* leder till utveckling och utveckling är en förutsättning för frihet och lycka. Mill menar att det bästa för samhället är om det råder yttrandefrihet där olika åsikter och sanningar får konkurrera med varandra på samma sätt som varor och tjänster konkurrerar på den fria marknaden. Vid diskussion och prövande av argument faller osanna påståenden bort och det mest sanna blir kvar, men med nyvunnen legitimitet. På samma sätt som konkurrenskraft är det bästa för den ekonomiska utvecklingen är en fri "åsiktsmarknad" det bästa för den intellektuella utvecklingen, vilket också gynnar samhället i stort.²⁷

C) Handlingsalternativ

Samhälls- och det politiska systemets utformning är den del av den liberala demokratin som formuleras i konkreta handlingsalternativ. Självklart skiljer det sig från samhälle till samhälle och teoretiker till teoretiker, men vissa konkreta förslag inom liberalismen är ständigt återkommande.

1.) *Demokrati* är det politiska system som förespråkas där allas röst ska väga lika tungt. Väljarnas talan ska föras av politiska representanter i olika partier som fattar beslut enligt väljarnas intressen. Om det ska vara en decentralisering av beslutsfattandet och om det ska vara ett proportionellt valsystem är olika från land till land. Gemensamt är att den liberala jämlikhetsprincipen råder.

2.) *Omfördelning* av resurser är också ett återkommande handlingsförslag. Hur omfattande resursomfördelningen bör vara varierar dock inom den liberala traditionen.²⁸ Den gemensamma huvudsaken är att alla människors mest grundläggande fysiologiska behov ska tillfredsställas, men i övrigt ska hårt arbete löna sig, vilket genererar utveckling.²⁹ Taxering är det vanligaste handlingsalternativet för ekonomisk omfördelning.

3.) *Utbildning* är ytterligare ett konkret liberalt handlingsalternativ som man menar gynnar det goda samhället. Intellektuell och ekonomisk utveckling förutsätter grundläggande utbildning hos befolkningen. Genom utbildning utvecklas människan, och endast genom utveckling kan man nå sin fulla potential och självförverkligande, vilket också är bra för samhället i stort.

²⁷ Mill, *Liberty* (1859), i Mill (1980)

²⁸ De som definierar sig mer "socialliberala" förespråkar ofta en mer omfattande omfördelning av resurser och utbyggd välfärdsstat. Se även t.ex. svenske socialliberalen Bertil Ohlin i Gölstam (1983), s. 109.

²⁹ Mill, (1980), s. 132ff

4. Analys

4.1 Hegemoni

Något som är återkommande i den feministiska vänsterradikala kritiken av liberal demokrati, är enligt min tolkning att den liberala demokratin förstås som en *hegemoni*. Denna hegemoniska ordning beskrivs som något negativt utifrån den feministiska agendan. En del av den vänsterradikala feministiska kritiken hävdar att hegemonin utgörs av den liberala ideologin som helhet. Andra teoretiker kritiserar specifika liberala värderingar, verklighetspåståenden och normer för att vara hegemoniska. Men vad avses egentligen med begreppet hegemoni?

De liberala värden som kan anses hegemoniska, vilka jag diskuterar i följande avsnitt, är den liberala förståelsen av den *rationella individen*, normen om *konsensus* och *universell giltighet*. Som utgångspunkt för den feministiska kritiken har jag valt den liberala rättviseteoretikern John Rawls och hans *A Theory of justice* (1971). Jag tar alltså avstamp i olika begrepp för att göra delar av det latent manifest i den liberala demokratin.

4.1.1 Hegemoni – vad är det?

När Ernesto Laclaus och Chantal Mouffes kritiserar den liberala demokratin så är *hegemoni* ett mycket centralt maktbegrepp. I sin bok *Hegemonin och den socialistiska strategin* (1985) utvecklar de Antonio Gramscis hegemonibegrepp i ett försök att föra marxismen bortom den förstelnade bilden av bas och överbyggnad.³⁰

Överbyggnaden kunde enligt Gramsci delas i två nivåer: stat och civilt samhälle. Dessa båda plan svarade mot två olika funktioner av makt: dominans (det tvång och den representation som utövades genom staten) och hegemoni (det samtycke som först måste etableras inom det civila samhället och som därigenom ger en bestämd klass ett ideologiskt och kulturellt ledarskap).³¹

Hegemonin är alltså det samtycke som rättfärdigar dominans. De normer som reglerar inom den rådande hegemonin *internaliseras* dessutom av dem som underordnas. Gramsci, Laclau

³⁰ *Överbyggnad* i Marx samhällsteori är benämning på de politiska, juridiska, filosofiska och estetisk-konstnärliga förhållandena i en viss typ av samhälle. Till överbyggnaden hör sålunda politiska och rättsliga institutioner, författningar och lagar, filosofiska system, konst och bedömningar av konst. Mot överbyggnaden svarar *basen* eller människors sätt att producera sina livsförnödenheter. www.ne.se, sökord: bas och överbyggnad, datum: 24-11-2010.

³¹ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg & Stockholm: Glänta/Vertigo (2001/1985). s. 10 "Inledning" av Gustavson, Karl

och Mouffe skulle hävda att förklaringen till att förtryckta och underordnade grupper finner sig i sin situation och inte gör uppror, är den rådande hegemoniska ordningen. Den härskande hegemonin behåller sin ställning i samhället genom att de dominerade accepterar sin underordning. Ur de härskandes hegemoni skapas och återskapas värderingar till dem som domineras. De tolkar och accepterar i sin tur dessa värderingar som sina egna, som något naturligt och som ”sunt förnuft”. Gramsci menar att hegemoni handlar mer om dominansen i kulturen snarare än dominansen över ekonomiskt och politiskt inflytande. Detta eftersom makten råder över normer, attityder och förhållningssätt i samhället.³²

4.1.2 Liberal demokrati som en hegemoni

Laclau och Mouffe skriver i introduktionen till den andra upplagan av *Hegemonin och den socialistiska strategin* (första upplagan trycktes år 1985 och andra upplagan år 2008) att man efter berlinmurens fall har fått se en triumferande liberalism, vars hegemoni varit så stark att den även har haft en djup effekt på vänsterns identitet.³³ Den rådande ekonomiska ordningen är så dominant att det idag inte artikuleras något alternativ till marknadsekonomin. Marknadsekonomi uppfattas som det enda möjliga. Det verkar omöjligt att på något *rimligt* sätt reglera marknadskrafterna, vilket gör att det inte finns några andra alternativ till att helt acceptera deras logik.³⁴ Ett vanligt rättfärdigande av ”inget annat rimligt alternativ-dogmen” är genom tal om globaliseringen och det nya informationssamhället.

Beskrivna som endast drivna av informationsrevolutionen, frikopplas globaliseringskrafterna från sina politiska dimensioner och framträder som ett öde som vi alla måste underkasta oss. Så får vi veta att det inte längre finns något vänster eller höger i den ekonomiska politiken, utan bara dåliga och bra åtgärder!³⁵

Laclau och Mouffe menar att rättfärdigandet av marknadsekonomin som det enda hållbara i det nya globala samhället, är ett argument som har sin förutsättning i den ideologiska terräng som har skapats som ett resultat av åren med liberal hegemoni. Det förvandlar vad som är en övergående form av rådande omständigheter till en historisk nödvändighet.³⁶ Att

³² Laclau & Mouffe, (2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*.

³³ Med påverkan på vänsterns identitet menar Laclau och Mouffe att vänstern, alltså oppositionen har internaliserat rådande liberala värderingar vilket är en effekt av den starka liberala hegemonin. Laclau & Mouffe (2008), s. 29

³⁴ Laclau & Mouffe (2008), s. 31

³⁵ Laclau & Mouffe (2008), s. 32

³⁶ Laclau & Mouffe (2008), s. 32

marknadsekonomin är det enda rimliga alternativet för en hållbar ekonomisk politik kan därmed enligt min uppfattning ses som ett liberalt verklighetspåstående som blivit hegemoniskt.

Begreppet *hegemoni* och teoretiseringen kring detta är vad man kan kalla *kritisk*. Det går enligt mig hand i hand med en marxistisk kritisk ideologisynt.³⁷ Med kritisk avser jag ett ifrågasättande av den härskande makten och av det system som vidmakthåller de härskande. Den marxistiska negativa synen på ideologi är att en ideologi utgör ett självförstärkande system. Precis som en hegemoni är ideologins existens beroende av exkluderingar av alternativa diskurser. Med tanke på dessa likheter vad gäller det kritiska förhållningssättet blir det enligt mig inte särskilt märkligt att sätta ihop *hegemoni* med *ideologi*. Den liberala demokratin kan därmed betraktas som en *hegemonisk ideologi* i vår tid.

Som jag skrev i avsnittet ”Teori och metod” under stycket ”Det manifesta och latent i ideologin” måste man ha en förförståelse för det latent i en ideologi för att det manifesta ska bli begripligt. I detta stycke har jag därför diskuterat den liberala demokratiska hegemonin. Jag har avsett att manifesteras de hegemoniska mekanismer som annars döljer sig i förförståelsen och hjälper till att hålla det latent dolt. I och med att den liberala hegemonin skapar och vidmakthåller liberala värderingar som sedan utges för att vara resultat av ”sunt förnuft” och naturlighet, så ifrågasätts inte förförståelse hos den liberala ideologin. Därmed hjälper hegemonin till att göra så att det latent inte manifesteras och det kan därför inte heller kritiseras. Den liberala demokratin som ideologi vidmakthålls genom att den egna hegemonin ser till att det dolda förblir dolt.

4.2 Rawls – Den rationella individen och strävan efter konsensus

Som jag nämnde under avsnittet ”Forskningsfältsöversikt” har John Rawls rättviseteori varit mycket inflytelserik och han har beskrivits som en av liberalismens främsta moderna teoretiker. I ett försök att reda i vad teorin egentligen innebär samt att undersöka vad den feministiska kritiken består i, vill jag diskutera två olika begrepp hos Rawls rättviseteori. Dels ska jag diskutera 4.2.1) Rawls syn på den *rationella ”resonable” individen*, dels 4.2.2) strävan efter *konsensus* och *universell giltighet*.

Det problem som Rawls vill komma till rätta med vid formulerandet av sin rättviseteori är hur vi, trots våra politiska, religiösa, kulturella och sociala skillnader ska kunna existera tillsammans i ett rättvist samhälle som utgörs av fria och jämlika individer. Vad Rawls

³⁷ Liedmans (1989), s. 30

förespråkar är en *konsensus moral* som kan accepteras av alla och som gör att vi kan fungera väl ihop trots våra skillnader. Detta är vad han kallar ”reasonable pluralism”.³⁸

Vad är det då som gör att denna moral är rättvis och jämlik för alla och att den skulle accepteras av alla? Jo, Rawls använder ett tankeexperiment för att förklara detta. Man föreställer sig att människan befinner sig i ett slags naturtillstånd eller en ursprungsposition där parterna befinner sig bakom en ”okunnighetens slöja”. Det vill säga att individen inte känner till några fakta om sig själv som individ, som till exempel samhällsklass, politiska värderingar, religiösa tillhörighet, psykologiska böjelser och så vidare. Rawls utgår också från att människan är rationell och drivs av egenintresse, även när hon befinner sig i ursprungspositionen och då hennes blick är dold av ”okunnighetens slöja”. Rawls tes är att man i detta tillstånd skulle enas om att handla efter följande två principer:

- *Frihetsprincipen*: varje medborgare i samhället ska tillerkännas så omfattande grundläggande fri- och rättigheter som går att förena med att samma fri- och rättigheter tillerkänns alla andra.
- *Differensprincipen*: skillnader i inkomst och andra grundläggande nyttigheter ska ordnas så att tillgångarna för de sämst ställda maximeras.

4.2.1 Kritik av Rawls syn på den rationella resonabla individen

Rawls menar att man accepterar frihetsprincipen och differensprincipen om man är en resonabel och förnuftig individ. Vad är det då som Rawls menar utgör resonabel person? Han skriver att det är personer:

*.../ who have realized their two moral powers to a degree sufficient to be free and equal citizens in a constitutional regime, and who have an enduring desire to honor fair terms of cooperation and to be fully cooperating members of society.*³⁹

Chantal Mouffe riktar stark kritik mot Rawls förståelse av rationella individer, eftersom hon menar att uttalandet är ett indirekt sätt att säga: ”reasonable persons are those who accept the fundamentals of liberalism”.⁴⁰ Mouffe tar upp Rawls teori om ”reasonable pluralism” som ett

³⁸ Rawls, John. (1993). *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press
Jmf. även Mouffe, Chantal, (2000). *The democratic paradox*. London: Versos. s. 23ff

³⁹ Rawls (1993), s. 55

⁴⁰ Mouffe (2000), s. 24

exempel på hur den liberala demokratin använder rationalitetsbegreppet för att bekräfta den egna ideologin. Är man en resonabel person så är man liberal.⁴¹

Det som Mouffe också motsätter sig är Rawls framställning av sin teori som någon allmängiltig moral, då hon menar att det egentligen är *politiskt*. Att Rawls gör en distinktion mellan resonabla personer (liberaler) och oresonabla personer (icke-liberaler) menar Mouffe är ett politiskt ställningstagande och inte ett moraliskt krav.

To call the anti-liberals 'unreasonable' is a way of stating that such a view cannot be admitted as legitimate within the framework of a liberal-democratic regime... [Rawls] thesis calls for a theoretical framework that asserts that the political is always constitutive – which is precisely what liberalism denies.⁴²

Mouffe menar att Rawls argumentation blir cirkulär. Rawls liberalistiska rättviseteori ger konsensus bland resonabla personer vilka *per definition*, accepterar principerna hos liberalismen. På det viset är den liberala ”logiken” självgenererande, då den hela tiden återskapar sig själv.

Mouffe poängterar också i citatet att Rawls moral-teori är politisk, även om den inte utger sig för att vara det. Det som Rawls gör är att ta fasta på olika värderingar inom den liberala ideologin, så som människosynen, synen på den rationella individen, på rättvisa och jämlikhet. Han presenterar dessa som en del i någon slags högre moral, eller något ursprungstillstånd men som Mouffe menar inte är frikopplad från politiska ställningstaganden.

Med utgångspunkt i Rawls rättviseteori har jag med hjälp av den feministiska kritikern Chantal Mouffe försökt lyfta förförståelsen för den rationella individen inom liberalismen, till den ideologiska manifesta ”ytan”. Genom att manifesteras den latent förförståelsen har jag kunnat visa på brott och motsägelser. Jag har diskuterat att det som inom Rawls teori har utgivits för att vara moraliskt, rationellt och naturligt istället kan betraktas som konstituerat och politiskt.

Innan jag går vidare med att diskutera den feministiska kritiken av Rawls syn på *konsensus* och *universell giltighet*, tänker jag kort återkoppla till den diskussion som fördes i föregående kapitel. Jag vill knyta ihop diskussionen kring den feministiska kritiken av Rawls syn på den rationella individen till diskussionen om den liberala demokratiska hegemonin. Jag tycker mig nämligen urskilja liknande hegemoniska mekanismer som Mouffe visade på vid

⁴¹ Mouffe (2000), s. 23ff

⁴² Mouffe (2000), s. 25

diskussionen om den liberala hegemonin, när jag undersöker den liberala förförståelsen för vad som utgör en rationell individ.

I och med att Rawls förförståelse för vad som är en rationell individ innebär att denna individ också accepterar liberalismens grundprinciper, så återskapar rättviseteorin sin egen logik. De som inte tillhör den härskande liberala hegemonin internaliserar den liberala logiken, då man som icke-liberal per definition är icke-resonabel. Detta gör enligt mig den liberala värderingen om människan som en rationell (och därmed liberal) individ, till en hegemonisk värdering och en värdering som spelar en central roll i vidmakthållandet av den liberala hegemonin.

4.2.2 Kritik av Rawls strävan efter konsensus och universell giltighet

Rawls rättviseteori får *legitimitet* genom att han hävdar att alla rationella individer *enas* om att hans principer är de bästa, om deras positioner i samhället är dolda för dem när de väljer. Vid rättfärdigandet av rättviseteorin så är alltså strävan efter *konsensus* (att alla är överens om samma sak) en *norm* som ger principerna giltighet. Rawls argumenterar också för att detta gör hans rättvisepprinciper *universella*, det vill säga att de är allmängiltiga över allt. I ursprungstillståndet är man oberoende av kontext och praktiker, vilket gör att de principer man *enas* om där också blir giltiga oavsett samhälle.

Rawls rättviseteori är endast ett av de sätt på vilken den liberala demokratin hävdar sin rätt till ett universellt styre. Mouffe menar att ett grundläggande problem med den rådande världsordningen är att den är *unipolärt*⁴³ utformad och att denna unipolaritet är ideologiskt uppbackad av en liberal demokratisk hegemoni. Hon menar att en jämlik demokrati endast kan uppnås genom pluralism. Den liberala normen om konsensus sätter stopp för pluralismen genom en exkludering av alternativa hegemoniska ordningar. För att kunna uppnå en alternativ pluralistisk demokrati krävs det att man inte bara har *en* hegemoni som utövar makt på bekostnad av de andra. Därför bör man också överge den liberala demokratin självupptagna fixering vid rationell konsensus, moralisk överhöghet och universalitet.⁴⁴

Mouffes vänder sig alltså mot den liberala inriktningen som förutsätter rationell konsensus som nödvändig för politisk handling. Till skillnad från den rationella konsensusmodellen menar hon att det endast är genom en modell som tillåter grundläggande

⁴³ I definitionen av begreppet *unipolär* ligger att det endast finns en aktör som styr och kontrollerar den övriga världen, ett politiskt världsmonopol. www.ne.se sökord: unipolär, datum: 2010-12-16

⁴⁴ Mouffe, Chantal, (2005). *On the political*. New York: Routledge

motsättningar mellan olika alternativ som det överhuvudtaget existerar något val. Kort sagt: att *välja* är demokratiskt, inte att komma överens.

Mouffe menar att varje rationell konsensus innebär att pluralismen upphör. I och med den liberala normen om konsensus, så krymper också ramen för vad som är legitimt att tycka, då man strävar efter att samlas på en politisk universell mittpunkt. De som motsätter sig de beslut som fattas i konsensus mitt, får inte status som politiskt oliktankande, utan snarare som fiender. Relationen vi/de blir snarare vän/fiende eller god/ond och konflikten dem emellan blir *antagonistisk*.

För att nå en demokratisk politik måste man vidmakthålla det som Mouffe kallar *agonism*. Det innebär att man bör ta utgångspunkt i en modell som tillåter en grundläggande åsiktsmotsättning mellan olika alternativ. Ett mål med demokratin är därför att omvandla antagonistiska konflikter till *agonistiska* konflikter. Det innebär att demokratin bör utgöra ett politiskt system som omvandlar antagonistiska konflikter som hotar att med våld förstöra politiska sammanslutningar till agonistiska konflikter i vilket den andres legitimitet som motståndare erkänns. En demokrati som tar hänsyn till det politiska som konstituerande handlar för Mouffe mindre om rationell konsensus och mer om legitim oenighet.

Nu när jag har diskuterat den feministiska kritiken av den liberala normen om konsensus och universell giltighet, tänker jag återigen återkoppla till diskussionen om den liberala demokratiska hegemonin och dra några slutsatser. Jag hävdar nämligen att man kan återse liknande hegemoniska mekanismer i diskussionen om konsensus och universell giltighet, som då jag tittade närmare på Rawls syn på den rationella individen.

Normen om *konsensus* och *universell giltighet*, hävdar jag är tätt sammankopplad med föreställningarna om den *rationella individen*. De rationella individerna enas kring gemensamma liberala rättvisepprinciper. Ju mer enade man är desto mer legitimitet får de principer man enats kring. Normen om konsensus blir att man kommer överens om att komma överens. Det är samma självgenererande mekanismer som bekräftar och återskapar den härskande hegemonin.

De som hamnar utanför den politiska mittpunktens konsensus förlorar sin legitimitet som politiska motståndare, på samma sätt som icke-liberalerna förlorar sin legitimitet då de är icke-resonabla. Den politiska motståndaren till den konsensus som råder i den härskande hegemonin blir en *fiende*. Man blir en fiende som ett resultat av den antagonistiska relation som uppstår då normen om rationell konsensus omöjliggör pluralism. Man blir en fiende då

politiska frågor omskrivs till moraliska frågor och frågor som handlar om gott och ont snarare än olika politiska förslag. På så vis återskapas den liberala demokratiska hegemonin sig själv.

4.3 Feministisk kritik av den liberala demokratiska jämlikheten

Som jag skrev under avsnittet ”Ideologianalys” så är det svårt att separera ideologins olika delar från varandra. Ideologins ”tre element” skapas och återskapas ständigt i den liberala demokratin. Jag har hittills lyft den latent förförståelsen för den liberala värderingen om den *rationella individen* och sammankopplat denna med normen om *konsensus* och *universell giltighet*. I enlighet med en av mina frågeställningar har jag alltså undersökt hur sambandet mellan liberala A) värderingar, B) verklighetspåståenden och C) handlingsalternativ ser ut.

I detta avsnitt ska jag fortsätta att undersöka hur sambandet mellan den liberala ideologins delar ser ut. Jag tar avstamp i en av den liberala ideologins A) värderingar, nämligen den liberala demokratin förståelse för *jämlikhet*. Jag går sedan vidare genom att sammankoppla jämställdhetsdiskussionen med *individualism* och slutligen diskuteras också *rättvisa*. Vid min granskning av dessa begrepp och förförståelsen bakom dem, diskuterar jag ett liberalt B) verklighetspåstående, nämligen *marknadsekonomi*. Jag sammankopplar slutligen det hela med den liberala ideologins C) handlingsalternativ som handlar om *omfördelning*.

Ha gärna i åtanke att, när jag skriver om demokrati syftar jag på liberal demokrati. Om jag syftar på någon annan form av demokrati än den liberala, så statuerar jag detta så tydligt som möjligt, för att undvika missförstånd.

4.3.1 Vänsterfeministisk kritik av jämlikhet som ”lika utbyte”

I avsnittet ”Det manifesta i liberalismen” sammanfattas John Stuart Mills och Alison M. Jagers syn på den liberala demokratiska jämlikheten. Med jämlikhet avser man att alla människor är lika mycket värda och att varje individs lycka värderas lika högt.

Jämlikhet mellan samhällets alla människor är inte det *mål* som ska uppnås genom den liberala demokratin.⁴⁵ I en liberal demokrati *är* människorna jämlika. Detta då de ”är lika mycket värda” samt att alla erkänns samma officiella rättigheter så som autonomi, frihet och

⁴⁵ Jmfr. t.ex. marxismen som har som ideologiskt mål att skapa ett jämlikt samhälle. Med jämlikt samhälle menar man ett klasslöst samhälle, där de grundläggande maktskillnader som finns mellan olika klasser jämnas ut. www.ne.se, sökord: marxism, datum: 2010-12-13

självstyre. Härmed tar jag avstamp i den vänsterfeministiska kritik som riktas mot den liberala och demokratiska jämlikheten och dess förståelse för jämlikhetsbegreppet.

Den franske filosofen Jacques Ranciére är en av de teoretiker som ställer sig kritiska till den liberala demokratiska jämlikheten. Synen på jämlikhet inom den liberala demokratin är enligt Ranciére densamma som att två individer är jämlika då de ingår ett avtal med varandra. När kontraktet ska tecknas är båda individerna fria att välja att inte skriva på. Så länge den grundläggande friheten som J. S. Mill menar utgörs av självbestämmande, inte kränks så utgör kontraktetsrelationen en jämlik relation.⁴⁶ Ranciére beskriver det som att:

[Demokratisk jämlikhet] utgörs av kontraktsmässiga relationer mellan jämlika individer, [den demokratiska jämlikheten är] den modell för fundamentalt jämlika relationer som upprättas mellan någon som tillhandahåller tjänster och dennes klient.⁴⁷

Ranciére kritiserar detta då han menar att det råder en inneboende maktasymmetri när man ingår ett avtal. Han menar att det inte är så enkelt som att båda parterna är ”fria att inte skriva på kontraktet” och att detta skulle göra dem jämlika. Ranciére jämför den liberala demokratiska synen på jämlikhet med liberalismens marknadsekonomi. Han skriver:

Den enda jämlikhet denna text känner till är marknadens jämlikhet, vilket vilar på den fundamentala ojämlikheten i relationen mellan ”tillhandahållaren” av arbetets tjänst och den ”klient” som köper den förres arbetskraft.[...] Med denna utgångspunkt blir det möjligt att förvandla exploateringsväldet till jämlikhetens väldet, och ogenerat identifiera den demokratiska jämlikheten med den marknadsmässiga praktikens ”jämlikt utbyte”⁴⁸

Den marknadsmässiga jämlikheten är alltså enligt Ranciére något som egentligen vilar på exploatering och det råder en maktasymmetri mellan parterna som ska ingå avtalet. Ranciére skriver att ”det moderna samhället” utgörs av liberal demokrati och den liberala demokratin är densamma som ”jämlikhetens regim”. Jag tolkar det som att han kritiserar ”det moderna samhället” för att dölja den maktasymmetri som finns mellan individer i det ”jämlika utbytet”.

På samma sätt som Ranciére betraktar den demokratiska jämlikheten mellan människor så som den ”jämlikhet” som finns på den fria marknaden, så kan man också betrakta människans liv i den liberala demokratin, som ett liv av konsumtion. Det demokratiska livet

⁴⁶ Jmfr. ”kontraktfilosoferna” som ser på samhället som uppbyggt av ett kontrakt mellan de styrande och de styrda. Se t.ex. John Rawls, John Locke, Thomas Hobbes, Jean-Jacques Rousseau m.fl.

⁴⁷ Ranciére, Jacques. *Hatet mot demokratin* (2005). Hägersten: Tankekraft förlag, s. 22

⁴⁸ Ranciére (2005), s. 23

blir ”livet hos en individ som utan åtskillnad konsumerar varor, minoritetsrättigheter, kulturindustri och laboratoriumtillverkade barn.”⁴⁹ Precis som när man konsumerar varor och tjänster på den kapitalistiska marknaden blir även den politiska aktiviteten en fråga om utbud och efterfrågan.

Min tolkning av den problematik som Ranciére beskriver då han talar om det demokratiska livet som ett liv av konsumtion, är att det råder en grundläggande ojämlikhet i fråga om allt utbud och all efterfrågan. Vad gäller varor och tjänster på den kapitalistiska marknaden är det de mest resursstarkas behov som tillgodoses eftersom stor resurs är lika med stor efterfrågan, vilket därefter kommer att matchas av utbudet. Om man betraktar individers politiska, sociala och kulturella liv på samma vis, blir det de politiskt resursstarka individernas efterfrågan som kommer att matchas av motsvarande utbud.

Om man inte ser ojämlikhet mellan individer, utan endast konstaterar att de *är* jämlika, då det råder ”jämligt utbyte”, så kan man aldrig se vilka gruppers efterfrågan som tillgodoses genom politiska beslut. Man kan inte heller se vilka som exkluderas från den politiska processen, med argumentet att efterfrågan inte är tillräckligt stor för att tillgodose de marginaliserade gruppernas efterfrågan.

I det liberala demokratiska samhället är alla fria att konsumera, då det trots allt råder ”jämligt utbyte”, både på den kapitalistiska och politiska marknaden. På så vis osynliggörs strukturellt förtryck och marginalisering i den demokratiska jämlikhetens namn.

4.4 Vänsterfeministisk kritik av den liberala individualismen

Något som är återkommande inom den liberala ideologin är att den är starkt individualistisk. Detta är något som präglar både den liberala människosynen, förståelsen av rättvisa och också förståelsen för jämlikhet. I föregående stycke diskuterade jag Jacques Ranciéres kritik av den liberala demokratiska *individualistiska* synen på jämlikhet som det samma som ett ”jämligt utbyte” mellan två jämlika individer.

Från USA kommer den radikala rättviseteoretikern och filosofen Iris Marion Young. Young kritiserar den liberala individualismen då hon menar att en allt för individualistisk syn på jämlikhet skyler ett i realiteten existerande förtryck. Hon argumenterar också för vikten av att identifiera olika kollektiv då hon skriver:

⁴⁹ Ranciére (2005), s. 30

Enligt den liberala individualismen är det rent av anstötligt och förtryckande att dela in människor i grupper på grundval av ras, genus, religion och sexualitet och att handla som om dessa etiketter skulle säga något väsentligt om människors erfarenheter, förmågor och möjligheter. [...] Denna individualistiska ideologi skyler emellertid i realiteten över existerande förtryck. Om man inte tänker sig kvinnor som någon sorts grupp är det inte heller möjligt att se förtrycket av kvinnor som en systematisk, strukturerad institutionell process.⁵⁰

Om man endast ser människor som individer så reduceras de nackdelar och utstötningsmekanismer som vi kallar förtryck till individuella problem. Antingen lägger man skulden på offret, och menar att dennas livsstil eller kompetens inte motsvarar det som krävs för att konkurrera med andra, eller så förklaras deras diskriminering med att andra individer av någon anledning inte ”tycker om” dem. I båda fallen menar Young att de strukturella och politiska medlen avlägsnas som krävs för att komma tillrätta med orättvisan, och offret lämnas i sticket.⁵¹

Med Ranciéres terminologi skulle man kunna säga att individualiseringen osynliggör det bakomliggande strukturella förtryck som är anledningen till att människor inte konkurrerar på lika villkor på ”demokratins fria marknad”. Individualiseringen skulle också kunna ses som en förklaring till varför den maktasymmetri som Ranciére menar finns dold vid det ”jämlika utbytet”, inte kommer upp till ”ytan”.

Sammanfattningsvis kan man säga att jag med hjälp av teoretikerna Jacques Ranciére och Iris Marion Young, har manifesterat och sedan kritiserat den liberalistiska förståelsen för *jämlikhet* som ”jämlikt utbyte”. Jag har också kritiserat den liberala demokratins *individualism* för att dölja strukturellt förtryck vilket i förlängningen riskerar att skuldbelägga den förtryckta individen.

4.5 Distributiv rättvisa – ett liberalt fördelningsparadigm

Rättvisa handlar ofta om rättvis fördelning inom liberalismen, vilket kallas *distributiv rättvisa*. Med distributiv rättvisa avser man frågor kring hur den lämpliga distributionen till individer bör se ut. Det är inte bara en fråga om fördelning av ekonomiska resurser utan snarare en fördelning av alla rättigheter och skyldigheter till det gemensamma samhället.⁵²

⁵⁰ Young, Iris Marion, (2009). *Att kasta tjejkast – texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas. s. 223

⁵¹ Young (2009), s. 223f. Young diskuterar också problematiken med att se t.ex. kvinnor som en enda social och politisk kategori, eftersom att kvinnor knappast utgörs av en homogen grupp. Se t.ex. ”Genus som serialitet – tankar om kvinnor som ett socialt kollektiv” s. 216-255, i Young (2009).

⁵² Jmfr. Kapitel 3 ”Ideologiska utgångspunkter” eller t.ex. John Rawls *A Theory of justice*

Iris Marion Young är en teoretiker som ställer sig kritisk till den liberala rättviseförståelsen och hon använder begreppet *fördelningsparadigm* då hon talar om distributiv rättvisa. Young menar att det är ett snävt rättvisebegrepp och fördelningsparadigmet:

”/.../ ser social rättvisa som den moraliskt riktiga fördelningen av sociala förmåner och förpliktelser mellan samhällets medlemmar. [...] Jag [Young] hävdar att även om fördelningen av förmåner måste inta en central plats i varje godtagbar definition av ”rättvisa”, är det ett misstag att reducera social rättvisa till frågor om fördelning.”⁵³

Young vill sätta rättvisebegreppet i ett större sammanhang som inte bara ser individerna som ägare och konsumenter av de sociala nyttigheter som ska fördelas rättvist. Hon vill att det också ska finnas utrymme för frågor om människors makt över sina handlingar och människors möjligheter att använda och utveckla sina färdigheter. Young vill rikta uppmärksamhet mot de samhällsliga strukturer och processer som ger upphov till fördelningen snarare än mot resultatet av fördelningen.⁵⁴

Young kritiserar bland annat fördelningsparadigmet för att det flytta fokus från de samhällsliga strukturer och processer som döljer sig i den institutionella kontexten. En fixering vid fördelningen skymmer det institutionella sammanhang som fördelningen äger rum i och som till stor del bestämmer hur den kommer att falla ut. Young skriver:

Det relevanta institutionella systemet utgörs av sociala strukturer och etablerade rutiner, inklusive de regler och normer som vägleder och legitimerar dem, samt det språkbruk och de symboler som reglerar de sociala relationerna inom institutioner som staten, familjen, det civila samhället och arbetet. Hela detta system är relevant för den som ställer frågor om vad som är rättvist respektive orättvist, eftersom det påverkar människors möjligheter att bestämma över sitt eget liv och att använda och utveckla sina förmågor.⁵⁵

Den distributiva rättviseförståelsen tar inte hänsyn till det institutionella system som utgörs av sociala strukturer och etablerade rutiner som Young menar utgör förutsättningarna för distributionen.

⁵³ Young (2009), s. 14

⁵⁴ Young (2009), s. 15ff

⁵⁵ Young (2009), s. 23

I den liberala demokratin har man en distributiv förståelse för rättvisa.⁵⁶ Med Youngs ord skulle man kunna säga att liberala normer och regler legitimerar de sociala strukturer och etablerade rutiner som vårt institutionella system utgörs av. Detta institutionella system ser Young i sin tur som förutsättningen för distributionen och därmed också förutsättningen för det som betraktas rättvist respektive orättvist. Vad är det då för liberala normer och regler som legitimerar det institutionella system som utgör förutsättningarna för vad som ses som rättvisa?

Jag hävdar att dessa liberala regler och normer exempelvis skulle kunna vara desamma som jag har diskuterat i föregående kapitel. Det skulle kunna handla om den liberala förståelsen för den *rationella individen*, strävan efter *konsensus* och *universell giltighet*. Rawls rättviseteori är ett exempel på en liberal teori som har en distributiv förståelse för rättvisa. Precis som Young skriver, och som jag diskuterade i föregående kapitel, så vilar Rawls distributiva rättviseteori på ett liberalt institutionellt system som legitimeras av regler och normer som förståelsen för den *rationella individen*, strävan efter *konsensus* och *universell giltighet*.

Min slutsats i analysens andra kapitel var att dessa liberala normer ingår i ett självlegitimerande system. Young pekar på att det är nödvändigt att ha en förståelse för dessa legitimerande liberala normer, för att man ska kunna förstå förutsättningarna för rättvis fördelning. Det är endast med en förståelse för detta institutionella sammanhang som man kan börja tala om vad som är rättvisa.

För att återgå till ideologianalytiska termer kan jag konstatera att jag i detta kapitel har fortsatt att försöka manifesteras det latenta i den liberala demokratiska ideologin, genom att diskutera den liberala demokratiska förståelsen för begrepp som jämlikhet, individualism och rättvisa. Jag har också visat exempel på hur den liberala demokratiska ideologins A) värderingar, B) verklighetspåståenden och C) handlingsalternativ samverkar och bildar ett självlegitimerande system.

⁵⁶ Jaggars (1983), s. 175.

5. Avslutande diskussion

5.1 Sammanfattning

I enighet med mitt första syfte *redogör jag för det manifesta i liberalismen* i avsnittet ”Ideologiska utgångspunkter”. Olika A) värderingar, B) verklighetspåståenden och C) handlingsalternativ tas upp. De är sedan utgångspunkter i analysen då jag går vidare till mitt andra syfte. För att uppfylla det andra syftet använder jag ideologikritik som metod då jag med hjälp av en *vänsterradikal feministisk granskning undersöker liberal demokrati utifrån begreppen hegemoni, den rationella individen, konsensus, universalism, jämställdhet, individualism och distributiv rättvisa*.

För att närma mig den liberala demokratiska ideologin utgår jag från Liedmans förståelse för ideologi, där ideologin är bestående av dels något *manifest* och dels något *latent* som ligger i förförståelsen för det manifesta. Med hjälp av vänsterradikal feministisk kritik och med utgångspunkt i olika begrepp manifesteras det latenta i liberal demokrati för att sedan kritiseras.

Analysens första kapitel handlar om *hegemoni*, synen på den *rationella individen* samt strävan efter *konsensus* och *universell giltighet*. Mina slutsatser består till stor del i att dessa begrepp alla är delar av det självförstärkande system som utgör liberal demokrati.

Med avstamp i begreppet *hegemoni*, diskuterar jag liberal demokrati som en hegemonisk ideologi i vår tid. Jag ”lyfter” och diskuterar de hegemoniska mekanismer som annars döljer sig i den latenta förförståelsen och drar slutsatsen att den liberala demokratin som ideologi vidmakthålls genom att den egna hegemonin ser till att det dolda förblir dolt. De liberala värderingar som dominerar den rådande hegemonin, internaliseras av de dominerade och ses som något naturligt och som ”sunt förnuft”.

Ett exempel på en liberal hegemonisk värdering som ses som ”sunt förnuft” är värderingen om den *rationella individen*. Med avstamp i John Rawls rättviseteori kritiserar jag Rawls syn på den rationella individen, då en rationell person enligt Rawls förförståelse, är någon som per definition är liberal. Bilden av den rationella människan som liberal präglar den liberala demokratiska hegemonin och denna bild internaliseras av de dominerade, då de annars per definition är icke-rationella. På så vis återskapar den liberala hegemonin sin egen logik.

När jag sedan går vidare för att diskutera den liberala normen om *konsensus* och *universell giltighet*, så drar jag slutsatsen att även den är en del av det självlegitimerande system som bekräftar och återskapar den härskande hegemonin. Rawls liberala rättviseteori får legitimitet genom normen om konsensus. Ju mer enade man är desto mer legitimitet får de principer man enats kring. Normen om konsensus blir att man kommer överens om att komma överens.

De som hamnar utanför den politiska mittpunktens konsensus förlorar sin legitimitet som politiska motståndare, på samma sätt som icke-liberalerna förlorar sin legitimitet då de är icke-rationella. Man blir en fiende istället för en politisk motståndare, då politiska frågor omskrivs till moraliska frågor och frågor som handlar om gott och ont snarare än olika politiska förslag. Den pluralism som endast finns där det finns rum för politiskt oliktankande, omöjliggörs till förmån för den konsensus som präglar den härskande liberala demokratiska hegemoni.

I kapitlet ”Feministisk kritik av den liberala demokratiska jämlikheten” tar jag hjälp av vänsterfeministiska teoretiker för att manifesteras och sedan kritisera den liberala förståelsen av jämlikhet som ”lika utbyte”. I det liberala demokratiska samhället är alla fria att konsumera, då det trots allt råder ”jämligt utbyte”, både på den kapitalistiska och politiska marknaden. Jag drar slutsatsen att strukturellt förtryck och marginalisering på så vis osynliggörs i den demokratiska jämlikhetens namn.

En annan vänsterfeministisk kritik riktas mot den liberala individualistiska förståelsen för jämlikhet. Jag visar på vikten av att identifiera olika politiska kollektiv för att på så vis kunna kartlägga strukturellt förtryck. Om man endast ser människor som individer reduceras förtryck till individuella problem och den förtryckta individen riskerar att skuldbeläggas. Individualiseringen kan också ses som en förklaring till varför den maktasymmetri som råder mellan individerna vid det ”jämlika utbytet”, inte kommer upp till ”ytan”.

Slutligen lyfter jag den latenta förståelsen för rättvisa som en fråga om fördelning, inom liberal demokrati. Kritiken som riktas mot den distributiva rättvisan handlar framförallt om att distributiv rättvisa endast kommer att handla om rättvisa och orättvisa *resultat* av fördelningen av samhällsliga rättigheter och skyldigheter. Vad man inte tar hänsyn till vid en sådan rättviseförståelse är *förutsättningarna* för fördelningen och huruvida de är rättvisa eller ej. Jag drar slutsatsen att dessa förutsättningar kan handla om ett liberalt institutionellt system som legitimeras av värderingar och normer som förståelsen för den *rationella individen*, strävan efter *konsensus* och *universell giltighet*. En förståelse för detta institutionella

sammanhang utgör förutsättningarna för rättvis fördelning. Det är först med hänsyn till denna institutionella kontext som man kan börja tala om vad som är rättvist och orättvist.

5.2 Slutsatser

Jag har diskuterat, problematiserat och kritiserat många olika aspekter av den liberala demokratiska ideologin även om man självklart skulle kunna ta upp många fler intressanta perspektiv och dilemman. En någorlunda gemensam slutsats som diskussionen i min uppsats har utmynnat i, är att det liberala demokratiska styret är *alla medborgares eget styre*. Den liberala demokratiska individen utgörs av en rationell, autonom varelse som söker efter den egna lyckan och självförverkligande. Även om de liberala handlingsalternativen delvis handlar om gemensamma angelägenheter, så är handlingsalternativen liberala sätt att *organisera* alla medborgares *eget självstyre*.

Problemet, som jag ser det, är att normen om alla medborgares eget styre, inte innebär att alla per automatik når självförverkligande, eller ens har likvärdiga möjligheter att göra det. Jag menar att det finns latent ”ramar” för vad *det egna styret* får lov att innebära. Även om människan erkänns mänskliga rättigheter och även om hon officiellt är fri, jämlik och lika mycket värd som alla andra, så finns ”ramarna” fortfarande kvar. Subtila. Marginaliserande. Förtryckande.

Vad händer med människor som hamnar utanför ”ramen” för vad som okej att tycka, att göra, att se ut? Utanför ”ramen” för att uttrycka sin sexualitet, sina passioner, sin kärlek, sin religion, sin kulturella tillhörighet, sin individuella och kollektiva identitet?

Med hjälp av hegemonibegreppet, och andra försök att teoretisera makt, tror jag att man kan skapa en bättre förståelse för vad dessa ”ramar” kan innebära och hur de fungerar. Man kan synliggöra det som annars tas för givet, det vill säga det latent, det ses som naturligt eller som ”sunt förnuft”. Man kan få förståelse för hur människor internaliserar de dominerande normerna och värderingarna och därmed hamnar *innanför* ”ramen” för vad som är okej. Man kan också undersöka hur personer som hamnar *utanför* ”ramen” kanske förlorar sin status som rationella individer, eller rentav betraktas som äckliga, som sjuka, eller som fiender.

Jag menar att en teoretisering av förtryck och marginalisering är en *förutsättning* för att man ska kunna hitta åtgärder, som inte bara riktas mot resultatet av diskriminering, utan istället förändrar den latent förståelse som de diskriminerande grundantagandena vilar på. Krispaket är självklart bra när det är kris, men det är knappast en lösning på det problem som skapade behovet av krispaketet. Istället för att dunka varandra i ryggen och gratulera till hur

jämställda vi *är* och vilka fina rättigheter vi *har*, föreslår jag att man riktar blicken mot det som ger upphov till ”krispaket”. Exempel på sådana krispaket är diskrimineringslagar, biståndspolitik, socialbidrag och kvotering. Genom att fokusera på det som ger upphov till diskriminering och marginalisering hoppas jag på mer självkritik och på färre gratulationer. Jag hoppas på mer pluralism och på mindre kulturell, politisk och social dominans.

5.3 Efterord

Läsaren ifrågasätter kanske denna uppsats genom att hävda att den är politisk. Politisk är den verkligen, och den bör absolut ifrågasättas, granskas och kritiseras. Vad jag motsätter mig är dock ifall texten ifrågasätts på grund av att den är politisk. Min poäng är att ”det moderna samhälle” som vi lever i är fullspäckat med texter, vetenskaper, lagar, regler, institutioner, organisationer, ekonomier och system som *alla* är politiska. Detta trots att de ofta gör anspråk på att representera universell rättvisa, moral, vetenskap och sanning. Att jag har lyft vänsterradikal feministisk kritik i denna uppsats, är ett politiskt ställningstagande. Men att inte inkludera detta perspektiv hade också varit politiskt.⁵⁷

I framtida studier hoppas jag på att kunna flytta fokus från den problembeskrivning jag ägnat mig åt i denna ideologikritiska studie och istället fokusera på det feministiska motståndet. Det finns (och behövs ännu mer) alternativ till- och motstånd mot, den rådande liberala demokratiska hegemonin. Det finns mothegemonier som politiska rörelser, teorier, böcker, subkulturer, individer och grupper som ifrågasätter den härskande makten, som visar på brott och motsägelser i den ”naturliga logiken” och som erbjuder alternativ och pluralism. Jag hoppas att den vänsterradikala feministiska kritiken av liberal demokrati som jag ägnat denna uppsats åt, ska kunna ses som ett bidrag i debatten och tas som utgångspunkt om man vill ifrågasätta och förändra.

Kärt barn har många namn sägs det. Kanske kan den värld jag talar om i denna uppsats beskrivas med de välbekanta slagorden ”Liberté, égalité, fraternité” (frihet, jämlikhet, broderskap) från franska revolutionen. Kanske kan den gå under den amerikanska beskrivningen ”The free world”. Det skulle kunna vara den värld som idag kallas ”Det moderna samhället”. Eller så är det vad vi brukar kalla ”Liberal demokrati”.

⁵⁷ Tyvärr har jag inte rum att hänge mig åt diskussionen kring begreppet *politik* och vad det innebär. I detta sammanhang sätter jag politik i kontrast till det naturlighet och objektivitet som gör anspråk på att vara fritt från personliga värderingar, subjektivitet och normativitet.

Oavsett namn är det en fantastisk hegemonisk värld i vilken det inte behövs pluralism eftersom alla rationella personer ändå är liberala och därmed eniga om liberala rättvisepprinciper. Där kan man komma överens om att alla ska komma överens, om det som rationella människor kommer överens om, nämligen liberal demokrati.

Litteraturlista

Tryckta källor

- Benhabib, Seyla, (1996). *Democracy and Difference* Princeton. N.J: Princeton University Press
- Bergström, Göran & Boréus, Kristina. (2005). *Textens mening och makt*. Lund: Studentlitteratur
- Esaiasson, Peter (red), (2007). *Metodpraktikan – Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts Juridik AB,
- Fraser, Nancy, (2003). *Den radikala fantasin – mellan omfördelning och erkännande*. Uddevalla: Bokförlaget Diadalos AB
- Gölstam, Algot, (1995). *Frihet, jämlikhet, demokrati: etik och människosyn inom liberal och socialistisk tradition*. Uppsala: Uppsala universitet
- Jaggars, Alison M, (1983). *Feminist politics and human nature*. Brighton: Harvester Press
- Kymlicka, Will, (2008). *The Politics of Reconciliation in Multicultural Societies*. Oxford: Oxford University press
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal, (2008). *Hegemonin och den socialistiska strategin*. Göteborg & Stockholm: Glänta/Vertigo (2001/1985)
- Liedman, Sven-Eric & Nilsson, Ingemar. (1989). *Om ideologi och ideologianalys*. Arachne, Göteborg
- Lindensjö, Bo, Mörkenstam, Ulf och Reinikainen, Jouni (red.), (1996). *Liberalismen och den moderna demokratin*. Lund: Studentlitteratur
- Lykke, Nina, (2009). *Genusforskning – en guide till feministisk teori, metodologi och skrift*. Stockholm: Liber
- Mill, John Stuart, (1980). *Utilitarianism, Liberty, Representative Government*. ed. H. B. Acton, J. M. Dent, & Sons Ltd, London, Melbourne & Toronto (1861, 1859, 1861)
- Mouffe, Chantal, (2000).. *The democratic paradox*. London: Verso
- Mouffe, Chantal, (2005). *On the political*. New York: Routledge
- Rancière, Jacques (2005). *Hatet mot demokratin*. Hägersten: Tankekraft förlag
- Rawls, John, (1993). *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press
- Strömquist, Siv, (2006). *Uppsatshandboken*. Uppsala: Hallgren & Fallgren
- Young, Iris Marion, (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University press.

Young, Iris Marion, (2009). *Att kasta tjejkast – texter om feminism och rättvisa*. Stockholm: Atlas

Elektroniska källor

www.ne.se sökord: marxism, datum: 2010-12-13

<http://www.ne.se/marxism>

www.ne.se sökord: unipolär, datum: 2010-12-16

<http://www.ne.se/sok/unipol>

www.ne.se, sökord: bas och överbyggnad, datum: 24-11-2010.

http://www.ne.se/marxism?i_h_word=bas+%C3%B6verbyggnad

www.ne.se sökord: norm, datum: 2011-01-03

<http://www.ne.se/norm/1174889>

Ogenerad dominans, självbekräftelse och den härskande makten

- en feministisk ideologikritisk studie av liberal demokrati

Med hjälp av vänsterradikala och feministiska teoretiker som Chantal Mouffe, Ernesto Laclau, Iris Marion Young och Jacques Rancière, granskas och kritiseras latent förståelse som ryms i uppfattningen av liberal demokrati.

Hur kommer det sig människor fortfarande förtrycks, marginaliseras och diskrimineras i det liberala demokratiska samhälle som sägs representera så ädla principer som frihet, rättvisa och jämlikhet? Denna uppsats kastar nytt ljus över den liberala demokratins egen roll i denna problematik. Stor vikt läggs vid den förståelse man har för den liberala ideologins värderingar. Hur ser man på människan? Vad innebär jämlikhet? Och vilken rättvisa är det man menar då man talar om rätt och fel?

Studien är en feministisk ideologikritisk studie av liberal demokrati, så som den förstås av John Stuart Mill, John Rawls och beskrivs av Alison M. Jaggar.

Av: Nora Oleskog Tryggvason